

„Socijalni dijalog u Srbiji tokom Pandemije Covid 19“

Gordana Aleksić

Vrnjačka Banja, 22.-24.02.2024.

Društvene i ekonomske karakteristike na početku i tokom pandemije u Srbiji:

- ▶ Zatvaranje ekonomija
- ▶ Povećani troškovi zdravstvene zaštite
- ▶ Obustavljanje proizvodnje
- ▶ Najviše su pogođena mala i srednja preduzeća
- ▶ Pad obima investicija
- ▶ Trošenje zaliha
- ▶ Prekidi u lancima snabdevanja
- ▶ Otpuštanje radnika
- ▶ Smanjenje broja radnika zbog fizičke distance
- ▶ Smanjenje zarada
- ▶ Smanjenje ponude i potražnje
- ▶ Smanjenje prihoda stanovništva

- ▶ Na početku pandemije Srbija je imala snažan ekonomski rast a 2019. godine stopa rasta BDP je bila 4,2%. ekonomski pad je 2020. bio oko 1%, što je bilo mnogo manje od prognoze. Realni BDP se povećao u 2021. godini za 7,4% a u 2022.godini 1,6%. Ipak ekonomski rezultati SRbije tokom 2020-2021. godine su bili među najboljim u Evropi.
- ▶ Državne investicije su povećane u 2020. godini a priliv stranih direktnih investicija ostao je snažan uprkos pandemiji.
- ▶ javni dug je povećan na 57% BDP u 2020.godini. U 2019. godini je bio 51,8% BDP
- ▶ inflacija 1,2%, devizne rezerve su ostale gotovo nepromenjene
- ▶ Za ublažavanje posledica krize kroz držanu pomoć:Srbija je izdvojila sredstva u iznosu 15,4% BDP)(Paket budžetske podrške privredi i stanovništvu u iznosu od **5,4 milijarde evra)uz pomoć MMF i EK.**
- ▶ Zahvaljujući preduzetim merama sprečen je veći pad investicionog i potrošačkog poverenja, očuvani kapaciteti i radna snaga.
- ▶ preporuka je da se pre primene mera izvrši procena njihovih efekata i da se izradi strategija i procedura za ekonomsko delovanje u ovakvim situacijama.

Sektori pogodeni pandemijom:

- ▶ -zdravstvo
- ▶ -Obrazovanje
- ▶ -Turizam i avio saobraćaj
- ▶ -Agro prehrambeni sektor
- ▶ -industrijska proizvodnja:
  - ▶ Zatvaranje fabrika
  - ▶ Nedostatak inputa
  - ▶ Odlaganje proizvodnje
  - ▶ Rast troškova
  - ▶ Poremećaji globalnih lanaca snabdevanja
- ▶ -Savremene informaciono-komunikacione tehnologije su u mnogome pomogle pogodnim sektorima tokom pandemije.

Izazovi i perspektive razvoja srpske industrije u toku i nakon pandemije Covid19

- ▶ -Industrija Srbije je zabeležila rast od 5,9% u 2019. godini a 2020.godine nije zabeležila pad proizvodnje već rast od 0,4%.
- ▶ -Zbog mera izolacije proizvodnja je pretrpela pad tako da su neki kapaciteti morali da se smanje a mnogi i obustave proizvodnju.
- ▶ -Mnoge industrije u Srbiji 2020. godine imale su probleme sa nabavkom i isporukom.
- ▶ -Došlo do smanjenja, pa i obustave proizvodnje automobila, farmaceutskih proizvoda, medicinske opreme i aparata i drugih proizvoda. Zabeležen je rast građevinske industrije.
- ▶ -Ipak srpska prerađivačka industrija nije pretrpela veći pad proizvodnje zbog stranih direktnih investicija, izvoza, državne intervencije i pomoći.
- ▶ -Takođe, država je preduzela neophodne zdravstvene i bezbednosne mere i aktivno je intervenisala merama ekonomske politike.
- ▶ -Metaloprerađivačka industrija je u Srbiji vrlo značajna u ukupnoj industriji pošto ima tradiciju i resurse, metalne komponente se koriste u svim oblastima privrede. Nije pretrpela ozbiljnije posledice. Međutim, potrebno je njeno dalje restrukturiranje, pogoni su zastareli, zagađuju životnu sredinu.

- ▶ - Industrijska proizvodnja u Srbiji u 2021. veća za 6,3 % u odnosu na 2020. godine.
- ▶ -Posmatrano po sektorima u decembru 2021. godine u odnosu na isti mesec prethodne godine Sektor rudarstva je zabeležio rast od 40,6%, prerađivačka industrija rast od 2,3% i sektor snabdevanja električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija pad od 7,5% .

- ▶ -Industrijska proizvodnja u 2022, u poređenju sa 2021. godinom, bila je veća za 1,7 odsto.
- ▶ -Posmatrano po sektorima u decembru 2022. godine, u odnosu na isti mesec 2021, zabeležen je porast u rudarstvu za 28,9 odsto, u snabdevanju električnom energijom, gasom za 11,3 odsto, dok je u prerađivačkoj industriji zabeležen pad od 3,4 odsto.
- ▶ -Najveći uticaj na rast industrijske proizvodnje u decembru 2022. godine, u odnosu na isti mesec 2021, imale su proizvodnja električne energije, eksploatacija ruda metala, proizvodnja koksa i derivata nafte, kao i eksploatacija uglja.

- ▶ -Industrijska proizvodnja u Republici Srbiji u decembru 2023. godine veća je za 1,7% u odnosu na decembar 2022. godine, a u odnosu na prosek 2022. godine veća je za 8,1%. Industrijska proizvodnja u periodu januar – decembar 2023. godine u odnosu na isti period 2022. godine veća je za 2,5%.
- ▶ -Posmatrano po sektorima, u decembru 2023. godine, u odnosu na decembar 2022. godine, zabeležena su sledeća kretanja: sektor Rudarstvo – pad od 15,0, sektor Prerađivačka industrija – rast od 2,6% i sektor Snabdevanje električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija – rast od 6,9%.

Program ekonomskih mera Vlade Srbije

- ▶ **I grupa – Mere poreske politike (minimalna neto zarada u 2020. g. oko 250 evra, u 2021. oko 275 evra, u 2022. oko 300 evra, 2023. oko 350 evra i 2024. oko 400 evra).**
- ▶ 1. Odlaganje plaćanja poreza na zarade i doprinose za privatni sektor (tokom trajanja vanrednog stanja) uz kasniju otplatu nastale obaveze u ratama (sa početkom najranije od 2021.)
- ▶ 2. Odlaganje plaćanja akontacije poreza na dobit u drugom kvartalu 2020.
- ▶ 3. Oslobađanje davalaca donacija od obaveze plaćanja PDV-a
- ▶ **II grupa – Direktna pomoć privatnom sektoru**
- ▶ 4. Uplata pomoći u visini 3 minimalne zarade preduzetnicima koji se paušalno oporezuju i plaćaju porez na stvarni prihod, kao i mikro, malim i srednjim preduzećima u privatnom sektoru
- ▶ 5. Uplata pomoći velikim preduzećima u privatnom sektoru u visini 50% neto minimalne zarade za zaposlene kojima je rešenjem utvrđen prestanak rada

III grupa – Mere za očuvanje likvidnosti

- ▶ 6. Finansijska podrška privredi preko Fonda za razvoj Republike Srbije za preduzetnike, mikro, mala i srednja preduzeća
- ▶ 7. Garantna šema za podršku privredi u uslovima Covid 19 za kredite za održavanje likvidnosti i obrtnih sredstava za preduzetnike, mala i srednja pred. i poljoprivrednike.

IV grupa – Ostale mere

- ▶ 8. Moratorijum na isplatu dividendi do kraja 2020. godine, osim za javna preduzeća
- ▶ 9. Mere povećanja zarada i druga direktna pomoć
- ▶ 10. Direktna pomoć svim punoletnim građanima Srbije od 100 evra u dinarskoj protivvrednosti

V grupa – Dodatni paket mera (jul i avgust 2020.)

- ▶ 1. Uplata pomoći u visini 60% minimalne zarade preduzetnicima, mikro, malim i srednjim preduzećima
- ▶ 2. Odlaganje plaćanja poreza i doprinosa za jedan mesec
- ▶ 3. Direktna podrška hotelijerskom sektoru – 350 evra po krevetu, 150 evra po sobi

Direktni paket mera 2021.

- ▶ 1. Direktna podrška privatnom sektoru - 3 meseca 50% minimalne zarade svim preduzetnicima, mikro, malim, srednjim i velikim preduzećima
- ▶ 2. Ciljana podrška najugroženijim sektorima (hotelima, ugostiteljskim objektima, turističkim agencijama, prevoznicima, samostalnim umetnicima)
- ▶ 3. Mere za očuvanje likvidnosti (produženje stare i uvođenje nove garantne šeme)
- ▶ 4. Mere za podsticaj potrošnje (isplata sredstava punoletnim građanima i dodatna isplata penzionerima i nezaposlenima)

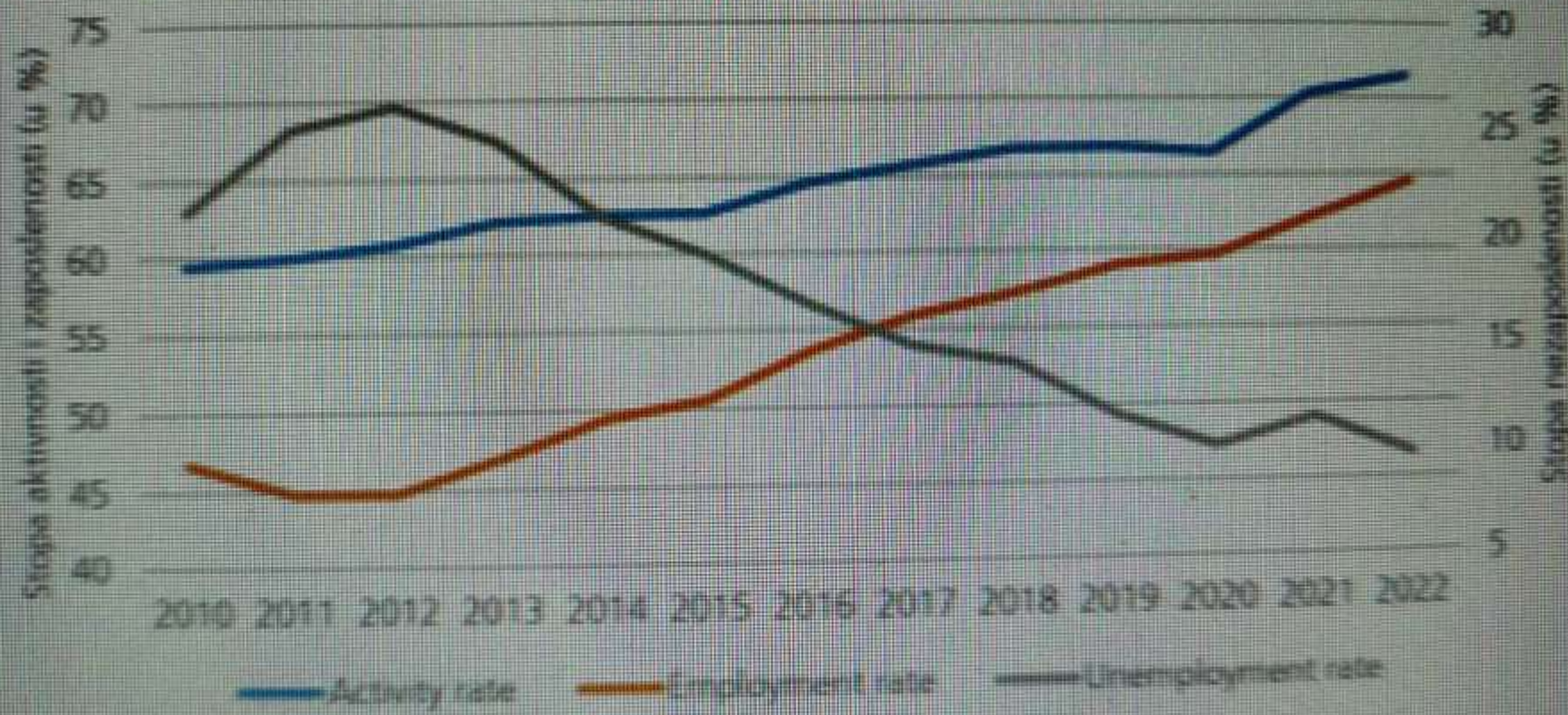
(Mere se odnose na sve privredne subjekte koji nisu tokom pandemije umanjili broj zaposlenih više od 10%).

Karakteristike tržišta rada tokom Pandemije

- ▶ -Negativni efekat pandemije se odnosi i na tržište rada preko poremećaja na strani ponude, uticajima na lance snabdevanja, tražnju za radom i zaposlenost, što za posledicu može imati otpuštanje radnika i porast nezaposlenosti.
- ▶ -Pozitivni trendovi na tržištu rada trajali su jednu deceniju i prekinuti zbog izbijanja pandemije. Zahvaljujući preduzetim ekonomskim merama sačuvani su kapaciteti i radna snaga i makroekonomska stabilnost.
- ▶ -Međutim, Pandemija je ipak negativno uticala na kretanja na tržištu rada i izazvala rast nezaposlenosti. Stopa nezaposlenosti u drugom kvartalu 2021. godine je veća za 1,2% u odnosu na početak pandemije. (RZ Statistiku) Slika 1.
- ▶ -Do porasta broja zaposlenih je došlo u industriji , rudarstvu, građevinarstvu , snabdevanju energijom i vodom. (Institut za razvoji inovacije 2021.)

Slika 1

Osnovni pokazatelji tržišta rada za stanovništvo radnog uzrasta (15-64 godine) u Srbiji od 2010. do 2022. godine

Izvor: Anкета o radnoj snazi, Eurostat.

- ▶ Rast zarada gubi korak sa inflacijom tokom pandemije tako da je trend rasta zarada pred pandemiju zaustavljen.
- ▶ Srbija je zemlja sa natprosečnim udelom radnika koji primaju niske zarade. 2018. godine oko 18% zarađivalo je dve trećine medijalne zarade.(75% prosečne).
- ▶ Privremeno zapošljavanje raste a udeo zaposlenih na neodređeno vreme je oko 78%.
- ▶ rast broja zaposlenih na sezonskim i privremenim poslovima
- ▶ Udeo radnika sa nepunim radnim vremenom je 2022. pao sa 11% na 6%.
- ▶ Prosečna neto zarada 2020. godine oko 510 evra; 2021. oko 640 evra; 2022. oko 720 evra.

Sindikalno organizovanje:

- ▶ Stopa sindikalnog organizovanja je od 33,3% (2010.) pala na 26,4% (2014.).
- ▶ Stopa pokrivenosti kolektivnim ugovorima koja predstavlja udeo zaposlenih sa pravom kolektivnog pregovaranja, se smanjila sa 55% (2010.) na 30% (2029. god.). Dok je u javnom sektoru gustina i dalje visoka u privatnom sektoru je marginalna.
- ▶ U Srbiji postoje tri glavne sindikalne organizacije na nacionalnom nivou: SSSS, UGS "Nezavisnost" i KSS od kojih prve dve imaju priznatu reprezentativnost. ASNS je izgubila reprezentativnost pre 20 godina.
- ▶ Na drugoj strani je jedino reprezentativno udruženje poslodavaca Unija poslodavaca Srbije (priznata im je reprezentativnost) i ona jedina zastupa interese poslodavaca na nivou socijalnog dijaloga.

- ▶ Kriterijumi reprezentativnosti sindikatana na nacionalnom nivou je 10% zaposlenih u Srbiji a 15% zaposlenih kod poslodavca.
- ▶ Za reprezentativnost poslodavaca na nacionalnom nivou potrebno je najmanje 10% ukupnog broja registrovanih poslodavaca u Srbiji pod uslovom da ti poslodavci zapošljavaju najmanje 15% od ukupnog broja zaposlenih u zemlji.
- ▶ Kolektivno pregovaranje u Srbiji funkcioniše na tri nivoa:
  - ▶ na nacionalnom nivou, (pregovori o minimalnoj zaradi), SES = 6+6+6. Odlukom vlade
  - ▶ na nivou sektora (dominantno u javnom sektoru, samo 2 su izvan javnog sektora))
  - ▶ na nivou preduzeća(niska sindikalna gustina. Najviše KU u stranim kompanijama)
- ▶ Socijalni dijalog u Srbiji i dalje je slab, naročito po pitanju učešća socijalnih partnera u izradi relevantnih politika.

Socijalni partneri i socijalni dijalog u Srbiji tokom Pandemije

- ▶ SES se nije uživo sastajao za vreme vanrednog stanja zbog zabrane okupljanja
- ▶ Sve strateške odluke o merama odgovora na Covid 19 donošene su jednostrano od strane Vlade
- ▶ Angažovanje socijalni partnera je bilo na nivou konsultacija i obaveštavanja o merama
- ▶ Snaga sindikata uglavnom počiva u javnom sektoru, mada sindikati u privatnom sektoru su donekle konsolidovali svoje članstvo delom zbog industrijalizacije i prilivom stranih direktnih investicija. Ipak njihov kapacitet za pregovaranje u privatnom sektoru na nacionalnom i sektorskom nivou je dosta ograničen.

- ▶ -Unija poslodavaca , jedino reprezentativno udruženje poslodavaca na nacionalnom nivou deluje sa relativno ograničenim kapacitetima i često je marginalizovana od strane drugih aktera kao što su Privredna komora Srbije, Savet stranih investitora i Nacionalna alijansa za lokalni ekonomski razvoj (NALED)-a, uticajne NVO sa odličnim vezama sa Vladom.
- ▶ - Sindikati i poslodavci su uspostavili određeni nivo saradnje ali sa nedovoljno uticaja dok je NALED tokom pandemije lobirao za dalju liberalizaciju radnog zakonodavstva.
- ▶ Najvažnije teme za pregovore tokom pandemije za socijalne partnere su bile očuvanje radnih mesta , poboljšanje propisa u oblasti zaštite zdravlja i bezbednosti na radu za radnike izložene pojačanim zdravstvenim rizicima i zarade. Pregovori su rezultirali značajnim povećanjem minimalne zarade iako manje nego što su sindikati tražiti.

- ▶ Veće povećanje zarada traženo je za radnike u posebno pogođenim sektorima, zdravstvu i maloprodaji. U slučaju zdravstvenih radnika zahtevi su bili uglavnom ispunjeni. Pred kraj pandemije popravljen je položaj i zaposlenih u sektoru maloprodaje.
- ▶ Na početku krize, sindikati su inicirali izmene propisa kako bi se Covid-19 tretirao kao prrofesionalno obolenje što je podrazumevalo povećanje naknade za vreme bolovanja sa 60% na 100 plate. U tome su uspeli u slučaju zdravstvenih radnika dok je u privatnom sektoru ta primena bila ograničena na firme gde postoje sindikati.
- ▶ Oblast bezbednost i zdravlja na radu je dobar primer saradnje između tripartitnih aktera. Tokom pandemije ova saradnja je doprinela u pripremi novog Zakona o bezbednosti i zdravlju na radu.
- ▶ Tokom pandemije preduzeća su određene grupe radnika preusmerila na rad od kuće.

- ▶ U mnogim slučajevima preduzeća nisu ništa uradila da svojim radnicima obezbede potrebnu opremu, zaštitu i uslove rada koji su obavezni. U tom smislu su naponi sindikata rezultirali sporadičnim poboljšanjima.
- ▶ Kasnije u toku pandemije, više interakcije i istinskih pregovora odvijalo se na sektorskom nivou.
- ▶ Za to vreme Privredna komora Srbije je učestvovala u aktivnostima čak i u formulisanju nekih zakonskih mera koje je donosila vlast.
- ▶ Unija poslodavaca Srbije je imala izvesnog uticaja na odlučivanje i direktno se obraćala Vladi i kriznom štabu u vezi sa ekonomskim merama. Predložila je određene podsticaje za poslodavce, određene poreske olakšice a neki od predloga su uspeli da budu uključeni u mere.

- ▶ Inicijative sindikata su imale vrlo ograničene efekte. Sindikati su tražili opštu zabranu otpuštanja tokom Pandemije ali je Vlada to odbila.
- ▶ Saradnja između privrede i sindikata bila je posebno jaka u pogodnim sektorima, posebno zdravstvu i maloprodaji. (organizovanje rada od kuće). Sindikati i poslodavci su se zalagali za selektivne dodatne mere i Vlada je prihvatila u drugom delu Pandemije.
- ▶ Pandemija je pokazala da je socijalni dijalog na nacionalnom nivou u SRbiji relativno slab, posebno u odnosu na učešće socijalnih partnera u stvaranju relevantnih politika. Sindikati i poslodavci na nacionalnom nivou nemaju ekonomsku i političku snagu ni kapacitete koji bi obezbedili ravnotežu snaga.
- ▶ Na nivou preduzeća pandemija je pokazala značaj jakih sindikata. Posebno je to vidljivo u pogledu bezbednosti i zdravlja na radu. Kolektivni ugovori su češće produženi u toku pandemije gde postoje jaki sindikati.
- ▶ Sektorski dijalog je ostao i dalje slab. Nijedan sektorski kolektivni ugovor nije potpisan u privatnom sektoru.

Literatura:

- ▶ Fridrih Ebert fondacija, Ekonomske mere za ublažavanje posledica Pandemije
  - ▶ Fridrih Ebert fondacija, Socijalni dijalog u vreme Pandemije
  - ▶ Izveštaj Fiskalnog saveta RS
  - ▶ Republički zavod za statistiku
  - ▶ Univerzitet u Kragujevcu, Izazovi ekonomije i poslovanja u R Srbiji izazvani Pandemijom Covid 19
-